

Іван Огієнко – патріот, науковець, педагог, церковний діяч (до 140-річчя від дня народження)

*«Готов нести я люті муки
За свій народ, за рідний край,
За ці поля, лани та луки,
За Україну, тихий рай»*

Проф. І. Огієнко

Митрополит Іларіон (світське ім'я – Іван Іванович Огієнко) – український науковець, митрополит (від 1944), політичний, громадський і церковний діяч, мовознавець, лексикограф, історик церкви, педагог, член Київського товариства старожитностей і мистецтв, дійсний член Наукового Товариства імені Тараса Шевченка (від 1922), перший ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Народився 14 січня 1882 р. в містечку Брусилів, Радомишльського повіту Київської губернії, в бідній селянській родині, шостою дитиною в сім'ї. Коли Івану ледь виповнилося два роки, внаслідок нещасного випадку загинув батько.

1896 закінчив початкову чотирирічну школу в Брусиліві. Навчався у Київській військово-фельдшерській школі. Зі шкільним товаришем по навчання Юхимом Придворовим (майбутнім Дем'яном Бєдним) редагував рукописний місячник «Моя бібліотека». У 1909 закінчив Київський університет святого Володимира, де відвідував філологічний семінар професора Володимира Перетца, на який російські чорносотенні кола казали, що цей «семінар... був виконним органом української партії в Києві та розсадником для українізації російської молоді що студіює». Пізніше І. І. Огієнко став магістром цього вишу й активно займався українознавчою проблематикою. З 1915 року починає читати перші самостійні лекції як приват-доцент. Восени 1916 р. читає новий курс — «Історія східнослов'янського наголосу». Іван Огієнко входить до елітарного кола національної інтелігенції, співпрацює з багатьма видатними людьми свого часу й з університетськими побратимами.

Після Лютневої революції в Росії починається українізація університету. Першими почали читати лекції українською мовою Огієнко та Шаровольський. Весною 1917 р. було створено Центральну раду. Іван Огієнко, як член ради новоствореного Міністерства освіти, виступив з ініціативою про заснування Українського народного

університету (УНУ) в Києві. Він розробив новий курс «Українська культура», й у 1917 році вийшла перше видання книги з одноіменною назвою. Впродовж 2017–2018 рр. вчений відіграв значну роль в українізації вищих навчальних закладів і шкільництва. Від 1918 р. він – професор кафедри історії української культури Київського Українського Державного Університету. 14 січня 1918 Огієнко виступив на Всеукраїнському Церковному Соборі у Києві з доповіддю «Відродження Української Церкви», в якій аргументовано довів право Української церкви на самостійне існування. Улітку 1918 виступив засновником і став першим ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету (урочисто відкрито 22 жовтня 1918).

15 вересня 1919 р. молодого вченого, співрозробника плану дерусифікації церкви, програми діяльності Всеукраїнської церковної ради, кандидата на посаду керуючого Генерального секретарства ісповідань, доповідача на Всеукраїнському церковному соборі, включеного до складу його книжкової секції 1917 р., прибічника ренесансу автокефалії Української православної церкви призначено міністром Міністерства культів (перейменованого ним в ісповідань) в урядах УНР Ісаака Мазепи та В'ячеслава Прокоповича. Відтоді І. Огієнко причетний до всіх релігійних процесів, що відбувалися на теренах України. Результати його діяльності вражають, хоча до певної міри, через об'єктивні причини і суб'єктивні фактори, не доведені до завершення. Зосередивши зусилля на прагненні консолідувати сили священно- і церковнослужителів, передусім на переконанні ієрархів у необхідності відродження національної української церкви, І. Огієнко впроваджує в богослужіння українську вимову, а з метою уникнення складнощів, зумовлених етнічним складом місцевості, рекомендує служби проводити церковнослов'янською мовою, створює комісію з перекладу українською мовою Біблії, богослужбових текстів й плідно працює в ній, реформує систему духовної освіти, налагоджує випуск неперіодичного «Вісника міністерства ісповідань УНР», засновує, очолює й редагує упродовж року (квітень 1921 р. – квітень 1922 р.) видавництво «Українська автокефальна церква».

Захоплення Кам'янця-Подільського більшовицькими військами (16 листопада 1920) змусило Огієнка емігрувати до Польщі, м. Тарнів. Але й в еміграції він продовжує урядову діяльність. У 1921 був членом Ради Республіки, а до 1924 – міністром в уряді у справах віровизнання Української народної республіки в еміграції (уряду УНР в екзилі). З 1922 був дійсним членом Наукового товариства імені Т. Шевченка. Після кількох місяців праці в уряді УНР у Тарнові, у вересні 1922 р. він перебирається до Львова на запрошення професора В. Калиновича, а пізніше – до м. Винники. З 1922 по 1924 рр. Іван Огієнко разом із важкохворим Іваном Липою та Миколою Гнатишаком працював не покладаючи зусиль задля української справи. Винниківський період у житті І. Огієнка відзначений кількома написаними книжками, підготованим і виданим «Українським стилістичним словником» (1924 р.), а також працею над перекладом Нового Заповіту. У травні 1937 р. у Львові виходить «Новий Заповіт», що є лише частиною головної праці всього життя вченого – перекладу Біблії українською літературною мовою з оригінальних давньоєврейських і грецьких текстів. Викладав українську мову і українську літературу у Львівській учительській семінарії, протягом п'яти років був – професором церковнослов'янської мови на Студіумі православного богослов'я Варшавського

університету, доктор філософії університету Брно, Чехословаччина. Був звільнений польською владою як активний прихильник українізації православної церкви. Заснував і редагував у Варшаві журнал «Рідна мова» (1933–1939) і «Наша культура» (1935–1937), які сприяли популяризації української культури, норм єдиної літературної мови серед українців за межами УРСР, виступав проти русифікаторської політики тогочасного керівництва радянської України. Овдовів у 1937р., а 9 жовтня 1940 був пострижений в чернецтво під ім'ям Іларіона в Яблочинському Свято-Онуфрієвському монастирі митрополитом Діонісієм (Валединським), предстоятелем Польської Православної Церкви. 19 жовтня 1940 на Холмському Соборі українських православних єпископів, на святій Данилової горі, був висвячений у єпископа Холмського і Підляського. Здійснював українізацію церкви на Холмищині шляхом запровадження української мови у богослужіння. Від 16 березня 1944 – митрополит Холмсько-Підляський УАПЦ Полікарпа (Сікорського).

Влітку 1944 р., залишаючи Холмищину, німці здійснили примусову евакуацію керівного духовенства української православної церкви, що діяла на теренах Польщі. Того ж року Огієнко змушений був емігрувати в Словаччину, потім до Швейцарії, а у вересні 1947 емігрував до Канади. 8 серпня 1951 на Надзвичайному Соборі у Вінніпезі обраний предстоятелем Української Греко-Православної Церкви у Канаді і митрополитом Вінніпезу.

Огієнко доклав чимало зусиль для організації та розбудови українського національно-культурного та релігійного життя у Канаді. Заснував Теологічне товариство (нині: «Теологічне товариство митрополита Іларіона»), здійснив реорганізацію богословського факультету Манітобського університету, перетворивши його в Колегію ім. св. Апостола Андрія (готував православних священників для українських громад в усьому світі). Ініціатор створення й голова Українського Науково-Богословського товариства. Ректор заснованого у Вінніпезі Українського народного університету (1948), декан і лектор богословського факультету колегії Св. Андрея Манітобського університету. Розгорнув велику науково-дослідницьку та видавничу діяльність. Він – засновник, видавець і редактор журналів «Слово істини» (1947–1951 рр.) Відновив видання і продовжував редагування науково-популярного журналу «Наша культура».

У колі наукових інтересів Огієнка-мовознавця були проблеми кириличної палеографії, історії старослов'янської та української мов, будови, стилістики та культури української мови, питання українського правопису.

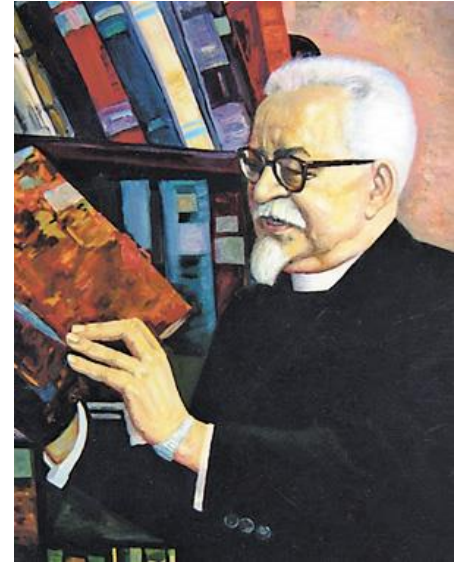
Сучасники називали його людиною енциклопедичних знань, праці й обов'язку. Він чесно й віддано служив українській справі, до останніх днів життя не полишав подвижницької діяльності на ниві відродження нації, її мови та культури.

Помер митрополит у м. Вінніпег 29 березня 1972; похований на православній секції Меморіального парку «Глен Іден».

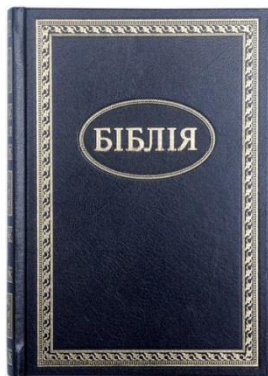
В 1995 в Україні заснована премія імені Івана Огієнка. В 2002 частину архіву митрополита Іларіона передано Україні канадською владою.

Основні праці:

- «Біблія або книги св. Письма старого і Нового Заповіту», фундаментальний переклад (який включає і неканонічні книги) вийшов в Лондоні в 1962 р. на 1529 сторінках.
- «Десять мовних заповідей свідомого громадянина».
- «Історія української культури» (1918, 1991, 1992, 2002).
- «Український стилістичний словник» (1924).
- «Історія українського друкарства» (1925, 1994).
- «Костянтин і Мефодій. Їх життя та діяльність» (1926).
- «Нариси з історії української мови. Система українського правопису» (1927).
- «Пам'ятки старослов'янської мови X-XI віків» (1929).
- «Крехівський Апостол» (1930).
- «Історія української літературної мови» (1950, 1995, 2001).
- «Граматичні основи української літературної мови» (1951).
- «Український літературний наголос» (1952).
- «Наша літературна мова. Як говорити й писати по-літературному» (1954).
- «Етимологічно-семантичний словник української мови» (т. 1-4, 1979-95).
- «Тарас Шевченко» (незакінчена праця, але було випущено видання Видавничого проекту Фондації імені митрополита Іларіона (Огієнка) та упорядника творчості Огієнка – Миколи Тимошика) – «Запізніле вороття».

У Київському університеті
в 1908 - 1910 роках
навчався й викладав
всвітній український
учень
Іларіон Огієнко

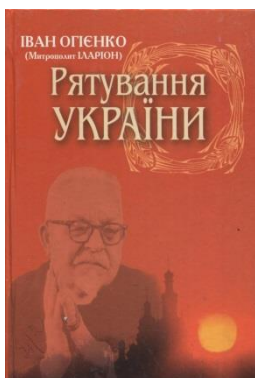
Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту / в перекл. І. Огієнка. – Лондон : Об'єднане біблійне товариство, 1962. – 1569 с.

Над перекладом Біблії професор Іван Огієнко (митрополит Іларіон) працював з 1917 року. приступаючи до цієї надзвичайно складної роботи, Огієнко поставив перед собою два найголовніші завдання: по-перше, найточніше передати зміст оригіналу, дбаючи передусім про змістову точність цілого ряду багатозначних слів, і, по-друге, забезпечити переклад милозвучною, сучасною літературною мовою. Вперше видання повного українського перекладу Біблії, надруковане Об'єднаним біблійним товариством, побачило світ у 1962 році, після 45 років праці автора. Цей переклад багаторазово перевидавався в Канаді, США, країнах Західної Європи. В Україні Біблія в перекладі Івана Огієнка вперше була видана багатотисячним тиражем Українським Біблійним Товариством у 1995 році. Точно дотримуючись його автентичності, перекладач прагнув, аби якнайдоступніше зміст книги сприймав простий читач, який, можливо, вперше братиме до рук це Святе Письмо рідною мовою.

Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко ; репринтне видання 1918 р. – К. : Вид-во книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.

Улітку 1918 український вчений, митрополит, політичний, громадський і церковний діяч Іван Огієнко виступив засновником і став першим ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету, в якому пізніше почав читати курс лекцій “Українська культура”. Саме за цими лекціями і видана ця книга. У ній містяться матеріали на тему культури давньої України, видання доповнене тематичними ілюстраціями й портретами українських культурних діячів.

Огієнко І. Рятування України / Іван Огієнко ; упор., автор передмови і коментарів М. Тимошик. – К. : Наша культура и наука, 2005. – 464 с.

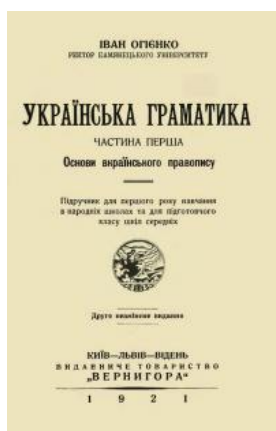
Основу цього видання склали досі не друковані в Україні автобіографічні праці відомого вченого, державного і релігійного діяча, з-поміж яких — “Моє життя”, “Рятування України”, “На Голготі”, “Книга нашого буття на чужині”. Бувши не лише свідком, а й безпосереднім учасником подій, пов'язаних із тріумфом і трагедією Української революції 1917–1919 років, автор вважав “за свій конечний обов'язок” детально описати ту пору, дати майбутнім дослідникам матеріал, побудований на власних щоденниках та архівних матеріалах.

Огієнко І. І. Історія українського друкарства / Іван Іванович Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 448 с.

Видана 1925 р. (у Львові) монументальна праця визначного діяча українського відродження Івана Огієнка «Історія українського друкарства» більше ніж шість десятиліть зберігалася в бібліотечних спецсховах і тому практично була недоступною навіть для фахівців.

У книзі переконливо й аргументовано простежується не лише розвиток специфічної друкарської галузі в Україні від початків її заснування, а й доля самої української культури, непроста, почасти трагічна історія українського друкованого слова, яке в умовах заборон, обмежень усе ж пробивалося до читача, будило його думку, піднімало народ з колін.

Огієнко І. Українська граматика ч. 1: Основи українського правопису / Іван Огієнко. – Відень : Видавниче Товариство “Вернигора”, 1921. – 49 с.

Перша частина вийшла як підручник для першого року навчання в народних школах та для підготовчого класу середніх шкіл; друга частина – як підручник для другого й третього року навчання в народних школах та для підготовчого й першого класу середніх шкіл. Огієнко виступав проти механічного заучування навчального матеріалу учнями. Основним завданням підручника було не лише познайомити дітей з основами українського правопису, а й навчити їх письмово передавати свої думки. З цією метою в книзі вміщено чимало малюнків, за якими учні повинні були складати невеликі оповідання. Також у граматиці для учнів розміщені «Молитва перед навчанням» і «Молитва по навчанні», які забезпечували «набуття й підтримання душевної рівноваги, важливе з морального і психогігієнічного погляду».

Іларіон, митрополит. Етимологічно-семантичний словник української мови / Проф. д-р Іван Огієнко ; Ін-т дослідів Волині. – Вінніпег: Волинь, 1979. – 1994.

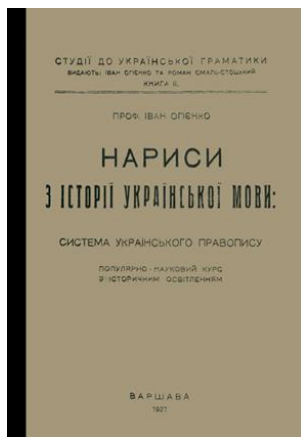
Т. 1: А–Д / Ред. і допов. Ю. Мулик-Луцик. – 1979. – 365 с.

Т. 2: Е–Л / Ред. і допов. Ю. Мулик-Луцик. – 1982. – 557 с.

Т. 3: М–О / Ред. і допов. Ю. Мулик-Луцик. – 1988. – 416 с.

Т. 4: П–Я / Ред. й допов. М. Ласло-Куцюк. – 1994. – 557 с.

Словник містить інформацію про історію слів, тобто інформацію про фонетичні і семантичні зміни, які з ними відбулись. Оскільки походження багатьох слів не може бути однозначно визначене, то етимологічні словники фіксують різноманітні точки зору і містять посилання на відповідні джерела. Іншими словами, в етимологічних словниках аналізується і дискутується етимологія поміщених в них слів.

Огієнко, І. Нариси з історії української мови : система українського правопису : попул.-наук. курс з іст. освітленням / проф. Іван Огієнко. – Варшава : [б. в.], 1927. – VIII, 216 с. – (Студії до української граматики).

Праця вийшла друком 1927 року. Видання є однією з перших спроб подати систему українського правопису, історично пояснивши кожне його явище. Висвітлено історію українського правопису, вміщено порівняльну таблицю розвитку української орфографії. Ми знаємо, що у багатому й різноманітному доробку вченого найвагоміше місце посідають дослідження і розвідки з питань розвитку української мови, культури в цілому. За словами самого І. Огієнка, «мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...».

Огієнко І. Сучасна українська літературна мова. Мова Максима Рильського / Проф. д-р Іван Огієнко. – Варшава : Друкарня Синодальна, 1936. –48 с. – (Бібліотека «Нашої культури»).

Вчений надає опис мови одного з найкращих стилістів сучасності – Максима Рильського. Викладено матеріал у формі звичайної граматики й поділено його за чотирма розділами: фонетика, морфологія, складня, словник. Огієнко наголошує, що цей опис зроблено у формі підручника сучасної нової літературної мови, «мови наддніпрянської, де треба, подаємо паралелі мови західноукраїнської, а це дасть змогу глибше зрозуміти нашу мову всеукраїнську».

Огієнко І. (митрополит Іларіон). Українська церква: Нариси з історії Укр. православ. церкви. У 2 т. Т. 1–2. – К.: Україна, 1993. – 284 с.

Видання, що вперше побачило світ у Празі 1942 року, стало бібліографічною рідкістю. Ім'я його автора, Івана Івановича Огієнка, на довгий час було викреслене з нашої історії. У книзі на основі численних історичних джерел розповідається про поширення християнства в Київській Русі, виникнення Української православної церкви, її боротьбу за незалежність від Московської, визначну роль у розвитку духовної культури українського народу. Своєрідний посібник з нашої тисячолітньої історії стане у пригоді усім, хто цікавиться історією релігії, культури українського народу.